

A tudatos gyermektelenség árnyalatai

Betekintő

Magyarországon a népesség száma a nyolcvanas évek eleje óta megállás nélkül csökken, a tényleges termékenységi arányszám és a népesség reprodukciójához szükséges érték között a különbség továbbra is jelentős. Ezzel a demográfiai változással szoros összefüggést mutat a gyermektelenség, azon belül a tudatos gyermektelenség jelensége a magyar társadalomban. Míg a politikai tengelyen való elhelyezkedés egyértelmű kapcsolatot mutat a tudatos gyermektelenséggel, addig a családi állapot bár hatással van a gyermekvállalás bizonyos tényezőire, az összefüggések komplexebbek. A fiatal felnőttek gyermektelensége társadalmilag kevésbé támogatott, mint az idősebb, még termékeny korosztályok esetében. Kevesen gondolnak konkrét társadalmi csoportokra kifejezetten tudatos gyermektelenségre hajlamosként, azonban vannak olyan csoportok, melyeket határozottan gyermekvállalást elutasítónak tartanak.

Bevezetés

A gyermektelenek csoportjának egy sajátos részét képezik azok, akik önként döntenek a gyermektelenség mellett. A gyermektelen felnőttek aránya évtizedek óta emelkedik az európai országok többségében (Bujard és Lück 2015; Köppen, Mazuy és Toulemon 2017; Kreyenfeld 2002; Sobotka 2016), és a fiatalabb generációk is egyre elfogadóbbak a tudatos gyermektelenséggel kapcsolatban (Rotering 2015), bár Magyarországon a fiatalabb korosztályokban a családalapítási szándék viszonylag magas (Engler és Pári, 2022). Nemcsak az európai, hanem a magyar termékenységi arányszám is évtizedek óta az egyszerű reprodukciós érték (2,1) alatti szinten van, a két érték közti különbség pedig folyamatosan nő. Magyarországon az ötvenes éveket követően a Ratkó-

gyerek nyomán emelkedett a termékenységi arányszám a reprodukcióhoz szükséges szint fölé, egyébként állandóan alatta volt, 1981 óta pedig folyamatosan csökken a népességszám (KSH 2020). Nemcsak a gyermektelenséget határozottan elutasítók, hanem a gyermekvállalást halogatók csoportjának megismerése is fontos. Egyrészt maguk a kategóriák is nehezen elválaszthatóak, másrészt pedig sok, a gyermekvállalásban bizonytalan, azt halogató embernek végül nem sikerül a gyermekvállalással kapcsolatos terveit megvalósítania.

A tanulmány fő célja a tudatos gyermektelenség döntésének mélyebb megértése, a döntés hátterét vizsgálva az egyéni hozzáállás belső tényezőitől egészen a társadalmi megítélésig terjedően.

Háttér

A cikk egy olyan 2021-es kutatásra épül, amelynek adatai részben feldolgozásra kerültek, így e tanulmány egy másodelemzés, amely az alapjául szolgáló online kérdőíves megkérdezés azon kérdéseire érkezett válaszokkal foglalkozik, amikre az eredeti tanulmányban nem került sor. Ebből kifolyólag az elméleti háttér és az arra támaszkodó elemzés is a kérdőív hét, eddig meg nem vizsgált kérdése köré rendezve került vizsgálatra. Az adatfelvétel 2021. április 30. és május 15. közötti

időszakban zajlott a felsőfokú végzettségű 25-44 éves korcsoportban, hólabda módszerrel, a 2016-os Mikrocenzus adatai alapján tartva a populációs arányt nem, korcsoport és iskolai végzettség szerint.

Családi állapot és tudatos

gyermektelenség kapcsolata

A gyermekvállalás és a családi állapot összefüggésének vizsgálatában nehézséget jelenthet a meg-

bízható adatok gyűjtése, ugyanis a jogi értelemben vett családi állapot nem fedi a valóságot, így abból nehézkes volna a párkapcsolatok számáról érvényes következtetést levonni. A torzítás főleg a hajadonok esetében érzékelhető. Az utóbbi évtizedekben többszörösére nőtt a házasság nélküli párkapcsolatok aránya, különösen a 25-30 közötti nők esetében. Emellett az életkor növekedésével szintén növekszik azok aránya az összes párkapcsolaton belül, akik házasságon kívül élnek együtt. A Demográfiai évkönyvek összehasonlításában a hajadon nők termékenységi mutatója nagymértékben alulmúlja a házasságban élőké, tehát a házasságok arányának csökkenésével együtt megfigyelhető a termékenység csökkenése (KSH 2011). Mindemmel a gyermekvállalás halasztása kevésbé jellemző a házasságban élők esetén. (Szalma és Takács 2018).

A férfiak körében az egyedülállók a tartós párkapcsolatban élőkhez viszonyítva gyakrabban halasztják a gyermekvállalást, bár mindkét csoportnál csökken az arány az életkor növekedésével párhuzamosan. A kutatás azt is megállapította, hogy a házasság jelentősen növeli a gyermekvállalás valószínűségét a férfiaknál és a nőknél egyaránt (Szalma és Takács 2012).

Azok a férfiak, akik nem házasodnak meg, kisebb valószínűséggel vállalnak gyereket. Kicsivel több mint kétszer akkora valószínűséggel vállal gyereket egy házasságban élő férfi, mint egy olyan, aki élettársi kapcsolatban él (Szalma és Takács 2012).

Tudatos gyermektelenség és politikai irányzatok összefüggése

Corbetta és Cavazza (2008) cikkükben Olaszországot vizsgálva családszociológiai okokkal magyarázzák a nők egyre erőteljesebb baloldaliságát 1968 és 2006 között. Szerintük a nők munkaerőpiacra való belépésével együtt támogatóbbá váltak azon pártok irányába, amelyek az olyan szociális szolgáltatások fejlesztése mellett köteleződtek el, mint például az óvoda intézménye.

Mindezek fontossága abban rejlik, hogy ha a dolgozó nők a gyermeknevelést segítő szociális intézkedések reményében szavaznak baloldali pártokra, akkor a tudatos gyermektelenségnek számottevő hatása lehet ennek a trendnek a jövőbeli alakulására.

Két, az Egyesült Államokban lefolytatott vizsgálat is ezt a hipotézist erősíti meg. Ezek szerint azok

a nők, akiknek gyermekük van, sokkal inkább baloldali gondolkodásúak, mint azok, akiknek nincs gyermekük. Továbbá ez a különbség nem korlátozódik a gyerekekkel kapcsolatos szociálpolitikai kérdésekre, hanem a tágabban értelmezett szociális jóléti intézkedések esetében is mérhető. A férfiak közt is megfigyelhető politikai háttérű különbség, bár az ő esetükben kevésbé markáns és mindenre kiterjedő a különbség. Az apák éppúgy liberálisabb gondolkodásúak a gyermektelen férfiaknál, mint az anyák a gyermektelen nőknél. Sejthető azonban, hogy míg az anyák értékelik azokat a változtatásokat, amelyek segítenek összehangolni a családi és a munkahelyi életet, addig azon apák esetében, akik családjuk anyagi fenntartását egyik fő feladatuknak tekintik, a jóléti állam intézkedései anyagilag potenciálisan negatív következményeket vonhatnak maguk után, és emiatt kritikusabbak lehetnek azokkal szemben. (Elder és Greene 2012; Banducci és mtsai. 2016). Egy másik egyesült államokbeli kutatás alapján az abortusz és az azonos neműek házasságának kérdése mentén is kirajzolódik az eltérő elhelyezkedés a politikai tengelyen. A gyermektelenek a legkevésbé elutasítók a két ügyben, a gyermekszámmal együtt pedig nő az elutasítás mértéke (Vogl és Freese 2020).

A politikai beállítottsággal kapcsolatban megállapítható, hogy a tudatosan gyermektelenek gyakrabban vallanak liberális eszméket, valamint jóval egyetértőbbek a liberális kérdésekkel (Avison és Furnham 2015). Kevésbé konzervatívak, és nagyobb valószínűséggel vannak a hagyományostól eltérő nézeteik, egyebek közt a nemi egyenlőség kérdésében is (Abma és Martinez 2006; Waren és Pals 2013).

Gyermekektelenség elfogadottsága

Az utóbbi évtizedekben nagy változások történtek Európa demográfiai térképén. A gyermekvállalási magatartás, házassági hajlandóság és a termékenység tekintetében is változott, sőt egyes helyeken meg is fordult a trend (Pongrácz 2007).

A keleti-európai országokban a gyerekekre közjóként tekintenek, az emberek nagy része pedig a társadalommal szembeni kötelességként vélekedik a gyermekvállalásról (Szalma 2014).

A demográfiai és értékrendbeli változások a fiatalabb generációk körében érhetőek leginkább tetten. Már 2009-ben mérhető volt, hogy a 18-50

évesek többségére, a harminc év alattiakra pedig különösen jellemző, hogy elfogadhatónak tartják, ha egy párkapcsolat tagjai egyáltalán nem szeretnének gyereket vállalni. (Pongrácz 2011). A Magyar Ifjúságkutatás 2020 eredményei szerint a 15–29 éves, már gyermekkel rendelkező fiatalok számára a kétgyermekes családmódel az ideális. “Az apák vagy leendő apák valamivel nagyobb arányban (28 százalék) vágnak arra, hogy nagycsaládosak legyenek a jövőben, mint az anyák (26 százalék). A másik oldalon, a gyermektelen fiatalok körében markánsan a kétgyermekes módel látható, jóval kisebb arányban tudják elképzelni jövőjüket – mind a férfiak (8 százalék) és mind a nők (11 százalék) – nagycsaládos szülőként.” (Engler et al., 2021: 104)

Dimitrova és Kotzeva (2022) eredményei szerint az életkor emelkedésével valószínűbbé válik a gyermekvállalással szembeni negatív attitűd is.

Gyermekvállalást elutasító csoportok

Magyarországon a kétezres évektől kezdve egyre elfogadottabb a tudatos gyermektelenség, különösen a fiatalabbak körében, továbbá elfogadottabb az egyedülállók és a legalább középfokú végzettséggel rendelkezők (Pongrácz 2011).

A városban élők elfogadottabbak a gyermektelenséget önként vállalókkal szemben, mint azok, akik faluban élnek (Liefbroer és Merz 2009).

A tudatosan gyermektelenek jellemzően liberálisabb nézeteket képviselnek, mint azok, akik szeretnének gyereket, a konzervatívabb gondolkodásúak pedig jellemzően a hagyományos értékrendtől kevésbé eltérő szemlélettel rendelkeznek, ideértve a hagyományos nemi szerepek kérdését is (Abma és Martinez 2006; Waren és Pals 2013; Pári és Balog 2022). A konzervativizmus és a vallásosság egyértelműen összefügg, korrelációja pedig pozitív (Máté-Tóth 2014; Major et al. 2023).

Mivel Magyarországon a muszlim lakosság aránya elenyésző, így a minta a magyarországi nem muszlim társadalom véleményét tükrözi. A nyugati civilizáció nem muszlim lakossága jellemzően negatívan ítéli meg a muszlimokat (Rostoványi 2010). Ez az általános negatív kép feltevésem szerint kiegészülhet a szegénységgel és a szegényekről feltételezett magas gyerek számmal is (Rapoport 1961). A romákkal kapcsolatos attitűdök közt is általános a szegénység vélelme a magyar közvéleményben (Durst 2007), ezért arra számítunk, hogy sem a romákat, sem a muszlimokat nem tartja a többség elutasítónak a gyermekvállalást illetően.

Módszertan, mintavétel és csoportosítás

A tanulmány Pári, Nagy és Kozák: A gyermekvállalás elutasításának tudatos tényezői a 25-44 éves diplomások körében című 2021-es tanulmányához készült adatfelvételt elemzi.

Az adathalmaz és az elemzés is kvantitatív eszközökkel készült. A téma átfogó megismeréséhez és a következtetések levonásához szükséges azonban a citált kvalitatív eredmények ismerete is. Egy ilyen kérdésben – ami a társadalom nagy szegmensét érinti – indokolt a kvantitatív szemléletű vizsgálat.

A mintavétel célja a gyermekvállalás elutasításával kapcsolatos attitűdök megismerése Magyarországon. Az adatfelvétel egy 15 perces online kérdőív segítségével történt 2021. április 30. és május 15. között. Az online kérdőívek a populáció internethez hozzá nem férő részét nem érik el, így a reprezentativitás mértéke csökkenhet, ám a mért korosztály körében az internethasználók aránya olyannyira közelít a 100%-hoz, hogy a tor-

zító hatás elhanyagolható (Eurostat 2023). 3800 válaszadót értek el hólabda módszerrel, a 2016-os mikrocenzus adatait alapul véve iskolai végzettség, nem és korcsoport szerinti népességi arányokat megtartva. Mivel a kutatás a 25 és 44 év közötti korosztályt mérte, kikerültek a mintából a fiatalabbak és idősebbek, így a végleges mintaelemszám 700 fő. E cikkben nem tekintjük a gyermekvállalást tudatosan elutasítónak azt, akinek már van gyermeke, és nem tervez további gyermeket, mivel a válaszadó már megvalósította gyermekvállalási terveit. Azok a tudatos elutasítók, akiknek nincs gyermeke, nem is szeretnének a jövőben, illetve azt gondolják, hogy ez nem fog változni a későbbiekben sem. Ennek függvényében a minta négy kategóriára oszlik a jelenlegi szándék és a jövőbeli gyermekvállalási tervek alapján (Pári et al., 2021):

1. Gyermeket szeretne és tervez (tudatos gyermekvállalás) – 33,9%.

2. Szeretne gyermeket, de nem tudja mikorra időzíti (egyelőre nem tervez, vagy bizonytalan) – 20,5%.
3. Nem szeretne, és nem is tervez (a gyermekvállalás tudatos elutasítása) – 38,8%.
4. Nem szeretne, de bizonytalan a tervezésben (elutasít, de bizonytalan) – 6,7%.

A válaszadók 40%-a férfi, 60%-a nő. A kor szerint kialakított csoportokat tekintve a 25-34 és a 35-44 évesek egyenlő arányban szerepelnek a mintában. Lakhely szerint 11% él községben, 26% városokban, 27% megyei jogú városokban, 36% pedig a fővárosban él. Az alanyok ötöde egyedülálló, 71%-a párkapcsolatban él. Utóbbiak 16%-a hivatalos családi állapota szerint nőtlen vagy hajadon, kétharmada pedig házastársi kapcsolatban van párjával. A teljes minta 32%-a szülő, ebből a 32%-ból 11% egygyermekes, 14% kétgyermekes, 7% pedig három vagy annál több gyermeket vállalt. Szintén figyelembe kell venni, hogy a tudatos gyermektelenség nem feltétlenül a teljes életre meghozott döntés, idővel változhat, ezt azonban csak egy kiegészítő, utánkövetéses vizsgálat segítségével lehetne nyomon követni.

A kérdőív egyik része a huszonéves fiatalok gyermekvállalási hajlandósága változásának vizsgálatához gyűjtött adatokat úgy, hogy a válaszadóknak kilenc állítást kellett értékelni egy ötfokú skálán aszerint, hogy milyen mértékben értettek egyet az adott állítással.

További részegység vizsgálta a gyermekvállalás elutasítottságát eltérő csoportok szerint, ismét egy ötfokú skálán. Itt megjegyzendő, hogy a kérdések arra vonatkoznak, hogy a megkérdezett mit gondol más csoportok gyermekvállaláshoz való hozzáállásáról, és nem saját attitűdjére irányulnak. Itt az életkor szerinti csoportosítás négy részre tagolódik 20 és 44 év között. Emellett a kérdőív ezen része lakóhely, anyagi helyzet, nemzetiség, vallás és egyéb szempontok alapján kialakított csoportok, vélt gyermekvállaláshoz kötődő viszonyulására kérdezett rá.

E cikk az ív elemei közül az alábbi négy kérdéssel foglalkozik. A „Mi jellemző az Ön tényleges párkapcsolati helyzetére? Kérem, az Önre leginkább jellemzőt jelölje be!” kérdésre a „nőtlen/hajadon, nincs partnerem”, a „nőtlen/hajadon, külön élünk”, a „nőtlen/hajadon, együtt élünk”, a „házas, külön élünk”, a „házas, együtt élünk”, az „elvált” és az „özvegy” válaszokat adhatták.

Az „Önhöz melyik politikai irányzatok állnak

közel?” kérdéssel kapcsolatban négy irányzatról (konzervatív, liberális, jobboldali, baloldali) fejthették ki a véleményüket a válaszadók egy ötfokú skálán. E kérdés esetén az eredeti, tudatos gyermektelenségre vonatkozó változóból – mely a válaszadókat négy csoportra osztotta – egy új, nominális változó csoportosítja a válaszadókat gyermekvállalást elutasítókra, és gyereket vállalni kívánókra. A gyermektelenséget tudatosan el nem utasítók csoportjába a „szeretne és tervez”, valamint a „szeretne, de nem tudja mikor” választ jelölők kerültek, a tudatosan gyermektelenek kategóriájába pedig azok, akik vagy a „nem szeretne, és nem is tervez” vagy a „nem szeretne, de bizonytalan a tervezésben” lehetőséget választották.

A „Hogyan fogadta a döntését a környezete?” kérdést azok kapták meg, akik a „Szeretne-e a jövőben gyermeket?” kérdésre az „Egyáltalán nem szeretnék gyermeket.” választ adták. Az elfogadottságra vonatkozó kérdésre a válaszadóknak a „támogattak a döntésemben”, a „szerintük meg fogom bánni/hibát követek el”, a „nem értenek vele egyet, de elfogadják a döntésem”, a „vegyes reakciókat kaptam, valaki elfogadja, valaki nem” vagy a „semleges” választ volt lehetőségük adni. Kiszűrésre kerültek azok, akiknek már van gyerekük, így a gyerekekkel rendelkezők nem torzítják az adatokat. A „Mit gondol a magyar társadalomban mennyire elutasítók a gyermekvállalással kapcsolatban a következő csoportok?” kérdésre ötfokú skálán válaszolhattak: Egyes érteken az „egyáltalán nem”, kettesen az „inkább nem”, hármason az „elutasítók is, meg nem is”, négyesen az „inkább igen”, ötösön a „teljes mértékben” címke szerepelt. Ezen felül a „nem tudja” lehetőség is rendelkezésre állt. A gyermekvállalással kapcsolatos elutasító attitűd percepcióját az alábbi csoportokkal kapcsolatban jelölték a válaszadók, a kérdőív ötfokú skáláján, ebben a sorrendben: 0-24 évesek, szegények, felsőfokú iskolai végzettségűek, német nemzetiségűek, 25-29 évesek, munkanélküliek, románok, férfiak, nők, a liberális gondolkodásúak, konzervatív gondolkodásúak, alacsony iskolai végzettségűek, fővárosban élők, 30-35 évesek, azok akiknek nincsenek anyagi gondjaik, faluban élők, katolikus vallásúak, mohamedánok (muzulmánok), nyugat-európaiak (olasz, spanyol, görög), észak-európaiak (svéd, dán, norvég), a kelet-európaiak (szlovák, lengyel, cseh), városban élők, protestáns vallásúak, 35-40 évesek.

Hipotézisek

A szakirodalom alapján az alábbi hipotéziseket állítottuk fel, és ezek fényében vizsgáltuk a mérésekből származó adatokat.

Korábbi kutatások által előre jelzett trend alapján, a gyermekvállalás akaratlagos elutasítása jellemzőbb az egyedülállóakra, mint az élettársi kapcsolatban élőkre vagy a házasokra.

Az utóbbi években a családpolitikai intézkedések képviselője Magyarországon elsősorban a konzervatív jobboldalhoz köthető, ezért a gyermekek és gyermeket vállalni kívánók jobboldalibbak és konzervatívabbak, a tudatosan gyermektelenek pedig baloldalibbak és liberálisabbak.

Az Európában évtizedek óta zajló demográfiai

és értékrendbeli változások folyamányaként az idősebb, tudatosan gyermektelenekkel szemben magasabb arányú az elutasítottság, mint a fiatalabbakkal szemben.

A nemzetközi és magyarországi értékvizsgálatok alapján feltételezhető, hogy a magasabb iskolai végzettségűeket, fiatalabbakat, a liberális gondolkodásúakat, a városban élőket nagyobb arányban gondolják a gyermekvállalással szemben elutasítónak, mint az alacsonyabb végzettségűeket, az idősebbeket, a konzervatív gondolkodásúakat, és a falvakban lakókat. A konzervativizmus és a vallásosság közti korrelációból következhet az, hogy a vallásosakat is kevésbé elutasítónak tartják.

Empirikus kutatás eredményei

Családi állapot és tudatos gyermektelenség kapcsolata

A párkapcsolati helyzet és az akaratlagos gyermektelenség változója közt 95%-os megbízhatósági szintű konfidencia-intervallummal szignifikáns összefüggés van. A partnerrel nem rendelkező válaszadók körében a legalacsonyabb a tervezett és tudatos gyermekvállalás (19%). Azonban a fiatalok álláspontja idővel változhat, többen csak később kerülnek párkapcsolatba vagy válnak önállóvá a szülőktől, így a gyermekvállalás feltételei később teljesülnek (Szalma és Takács 2012). Ezt megerősíti több tény is. Ebben a korcsoportban a legmagasabb azok aránya, akik szeretnének gyereket, de nem tudják, hogy mikor. Továbbá a partnerrel rendelkezők gyermekvállalási szándéka nem számottevően magasabb, mint a párkapcsolat nélkülieké, de magasabb arányuk tervez már a gyerekekkel, és kevesebben vannak köztük azok, akik szeretnének gyereket, de bizonytalanok.

A családi állapot szerint egyedülállók a többi csoporthoz képest átlagos arányban vállalnak gyermeket, de ők a legbizonytalanabbak a tervezéssel kapcsolatban.

A párkapcsolatban külön élők terveznek leginkább gyereket, 37,9%-uk szeretne és tervezi is. Ők utasítják el a legkisebb arányban határozottan a gyermekvállalást, 31%-uk nem szeretne és nem is tervezi azt. A partnerrel rendelkező, de külön élők kevésbé utasítják el határozottan a gyermekvállalást, mint bármelyik másik csoport.

Tudatos gyermektelenség és politikai irányzatok összefüggése

A konzervativizmust a gyermekvállalási szándékkal, egy független mintás t-próbával összevetve látható, hogy az eltérés 95%-os konfidencia-intervallum esetében is szignifikáns. A tudatosan gyermektelenek átlagosan 2,35-ös értéket értek el az öt fokozatú skálán, míg azok, akik szeretnének gyermeket vállalni, 2,78-as átlagértéket értek el. A gyermeket vállalni kívánók inkább tartják magukra érvényesnek a konzervatív értékrendet, mint azok, akik önszántukból a gyermektelenség mellett döntöttek.

A liberalizmust mérő változóval elvégzett t-próba is szignifikáns eltérést mutat a tudatosan gyermektelen és a gyermekvállalás-párti csoport között. A tudatosan gyermektelenek a liberalizmus skáláján 3,20-as értéket vesznek fel, míg a gyermekvállalást kívánók esetében ez a szám 2,94. A csoportok átlagértéke közti eltérés $\approx 0,260$, ami kisebb, mint a konzervativizmus esetében, de magyarázóereje így sem elhanyagolható. A konzervativizmust a gyermeket vállalni kívánóknál kevésbé preferálják a gyermektelenek, a liberalizmust inkább magukhoz közel állónak vélik.

A jobboldali-baloldali tengelyen való elhelyezkedés méréseinek eredménye is többnyire megerősíti a hipotézist. A jobboldaliságot mérő változó esetén is szignifikáns az eltérés a gyermeket vállalni akarók és a nem akarók közt. Az ötös skálán átlagosan 2,76-os értéket vettek fel azok, akik szeretnének

gyereket, míg azok, akik nem szeretnék, 2,37-es átlagos értéken állnak. Megállapítható, hogy a gyermektelenek kevésbé baloldaliak, mint a gyermeket vállalni kívánók.

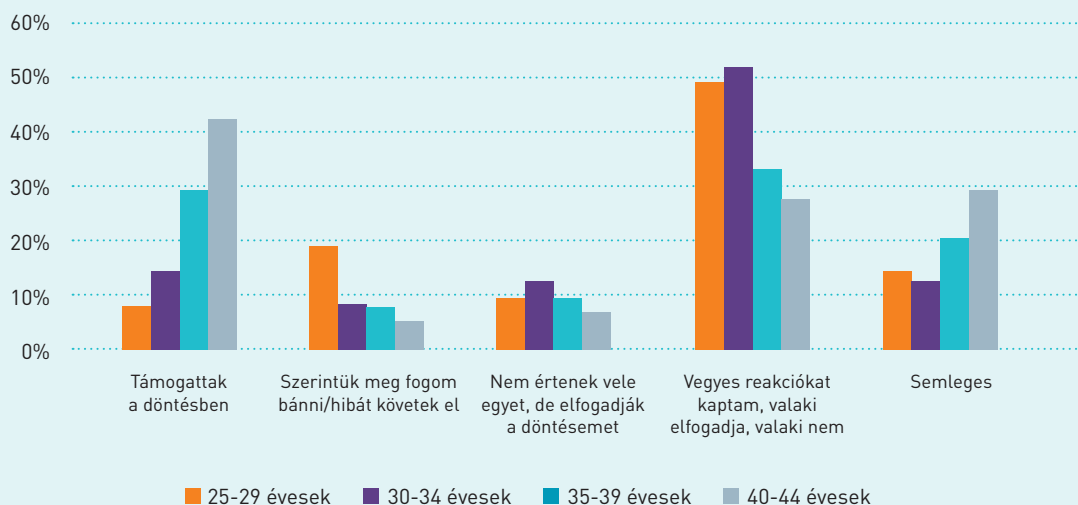
Gyermektelenség elfogadottsága

A tudatos gyermektelenség elfogadottsága egyes korcsoportok esetében különbözőnek bizonyult, a korcsoportok között szignifikáns különbség tapasztalható. Az idősebbek kevésbé tapasztalják azt, hogy a környezetük nem fogadja el a döntésüket, mint a fiatalok.

A legfiatalabb korosztály a tudatos gyermektelenség mellett való döntését kismértékben érzi a környezete által elfogadottnak, és köztük a legmagasabb azoknak az aránya, akik környezetük szerint

hibát követnek el. A 25-29 és 30-34 éves korosztály is alacsonynak találja döntésének támogatottságát, de náluk az elutasítás percepciójának mértéke mérsékeltebb. A 35-39 és a 40-44 évesek korosztálya azonban a két fiatalabb korosztálytól markánsan eltér. A legfiatalabb korosztály csupán 7,8%-a érzi környezetét támogatónak, a 35-39 évesek majdnem 30%-a vélekedik így, a 40-44 éveseknek pedig csaknem 42%-a érzi támogatottnak döntését. Semleges véleményt tudatos gyermektelenségük megítélése kapcsán a legidősebb korosztály tapasztal, őket követi az eggyel fiatalabb korosztály, és minimális eltéréssel a két legfiatalabb korosztály érzi a legkevésbé úgy, hogy semlegesen ítélnék meg döntésüket (1. ábra).

1. ábra: A gyermektelenség elfogadottsága korcsoportonként (egy korcsoport összes tagja = 100%)

Ez alapján az idősebbek tudatos gyermektelensége elfogadottabb. Ezt az eltérést okozhatja az, hogy a minta csak diplomásokat tartalmaz, és nem a teljes populáció reprezentálására törekszik, illetve a kérdés megfogalmazása is egy teljesen más szempontot mutathat, mint a többi tudatos gyermektelenség elfogadásával kapcsolatos vizsgálat. A kérdés azt mérte, hogy a tudatosan gyermektelenek mennyire érzik a környezetüket elfogadónak a döntésük kapcsán, nem azt, hogy valójában mit érez a környezetük. Lehetséges, hogy a fiatalabbakkal szemben bátrabban vállalja környezetük a döntésükkel kapcsolatos negatív véleményüket. Az idősebb korosztályokkal, talán amiatt is, hogy

náluk kevesebb esély van a döntés megváltoztatására, vagy arra, hogy valaki meggyőzze őket a gyermekvállalás ügyében, ritkábban osztja meg a környezetük a negatív véleményét.

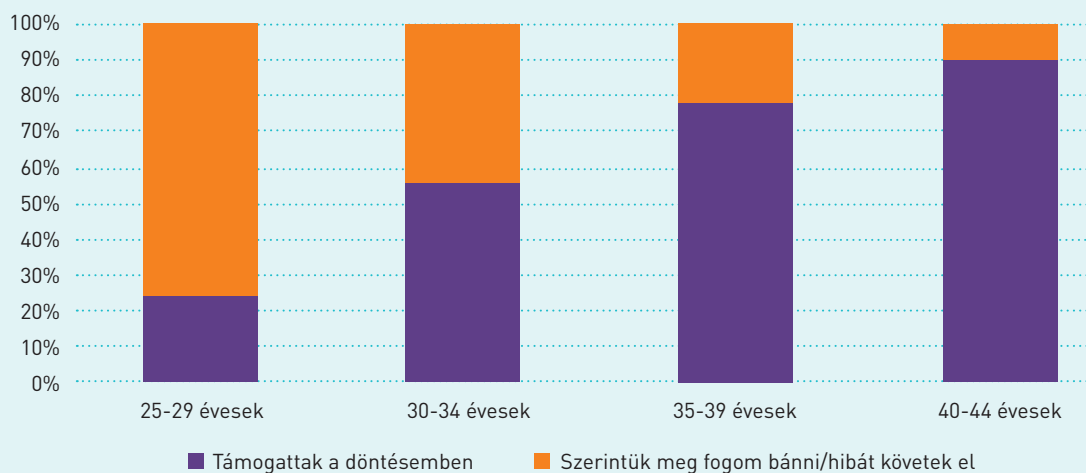
A legtöbben vagy úgy érzik, hogy vegyes reakciókat kaptak (34,2%), vagy támogatták döntésükben (26,8%). Csupán 9,2% gondolja, hogy környezete szerint hibát követ el, és ugyanekkor arányban vannak jelen a mintában azok, akik szerint környezetük nem ért velük egyet, de elfogadja döntésüket, vagyis az akaratlagos gyermektelenség elutasíthatósága jóval alacsonyabb arányú, mint az elfogadottsága.

A szélsőértékek látványos különbséget mutatnak

a tudatos gyermektelen életmód környezet általi elfogadottságának kérdésében. A legfiatalabb korosztály alig negyede érzi úgy, hogy a döntését támogatják, és több mint háromnegyede úgy

találja, hogy a környezete hibának véli döntését. A 40-44 éves, vagyis legidősebb korosztálynak több mint 90 százaléka érzi a gyermektelenség melletti döntését elfogadottnak (2. ábra).

2. ábra: A tudatos gyermektelenség környezet általi megítélésének szélsőségei korcsoportonként

Gyermekvállalást elutasító csoportok

Az egytől-ötig terjedő skálán adott válaszok átlagértékei vizsgált csoportonként: 1,48 a legalacsonyabb átlagérték, a legmagasabb pedig 3,39. Ez azt jelenti, hogy a gyermekvállalás elutasítását illetően egyik csoport átlagos megítélése sem kiemelkedően magas, azonban van olyan csoport, ami kiemelkedően alacsony (3. ábra).

A diplomás magyarok a romákról (1,48) gondolják a legkevésbé azt, hogy elutasítóak lennének a gyermekvállalással kapcsolatban. Bár enyhébb mértékben, de hasonlóan vélekednek a mohamedánokról (1,89), illetve a szegények (2,09) is a gyermekvállalást legkevésbé elutasítónak tartott csoportok közé tartoznak. E három csoport és a hozzájuk tartozó alacsony értékek közt – ahogy azt a szakirodalmi összefoglalóban részleteztem - logikai összefüggést látok. Érdekes, hogy más ellentétpárokkal szemben, az anyagi gondokkal nem küzdők csoportja (2,47) nincsen olyan magasan a listán, mint amilyen alacsonyan vannak a szegények. További szokatlan összefüggés, hogy bár a munkanélküliség és a szegénység gyakran együtt járó asszociáció, a két csoport a lista két ellentétes végéhez közeli helyet foglal el.

A vallásosakra vonatkozóan is a gyermekvállalás alacsony elutasítottságának percepcióját feltételeztem, és az összes vizsgált vallás az alsó harmadban végzett. A katolikus vallásúak a legalacsonyabban

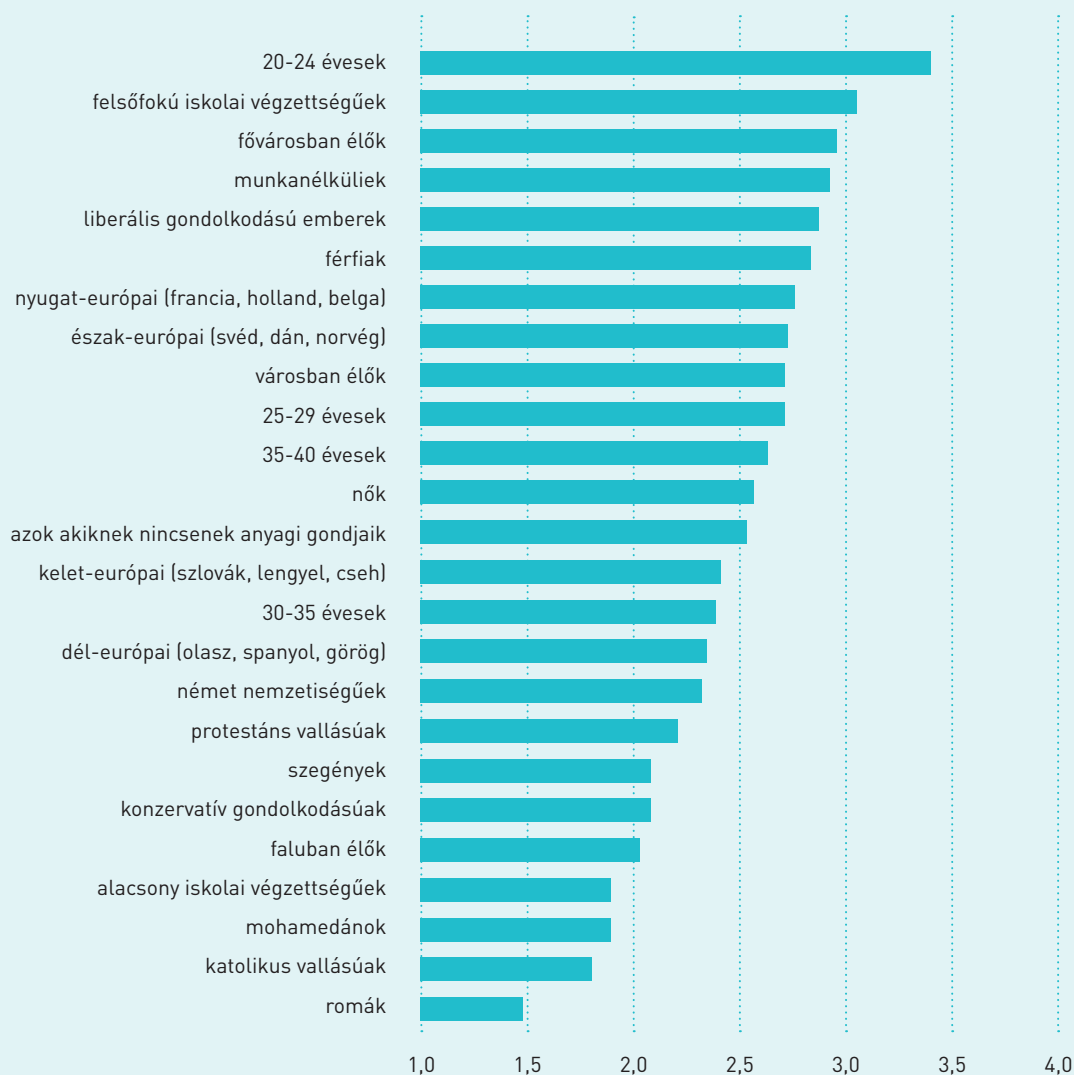
(1,81), a protestáns vallásúak a legmagasabban (2,22) értékelt vallási csoport.

Egyértelműen elkülönülnek egymástól az alacsony és a felsőfokú iskolai végzettségűek. Előbbiek 1,89-es értékkel a negyedik legalacsonyabban, utóbbiak 3,06-os értékkel a második legmagasabban helyezkednek el a gyermekvállalás elutasításának vélelme szempontjából. Szintúgy a lista ellentétes oldalain találhatóak a faluban élők (2,03) és a fővárosban élők (2,95). Míg a faluban élők a válaszadók szerint az ötödik legkevésbé tudatos gyermektelen csoport, addig a fővárosban élők csoportja a harmadik. Hasonlóan távol vannak egymástól a liberálisok és a konzervatívok. A konzervatívokat inkább elutasítónak tartják (2,08), ezzel szemben a liberálisokat inkább elfogadónak (2,87) a tudatos gyermektelenség kérdésében. Láthatóan elkülönül az észak- és nyugat-európaiak megítélése a dél- és kelet-európai emberekéétől, előbbiek az elfogadóbbak, utóbbiak az elutasítóbbak, a különbség azonban itt kevésbé jelentős, mint a korábbi példánál. Korcsoportok szerint vizsgálva a kirívó eredmény a 20-24 évesekre vonatkozó érték (3,39), ők vannak az elfogadottsági lista tetején, vagyis az összes csoport közül a legfiatalabb korosztályt tartják a legelfogadóbbnak a tudatos gyermektelenséggel kapcsolatban. A 30-35 évesek vannak a legalacsonyabban az összes korcsoport közül, de a három idősebb korcsoport megítélése nem

tér el jelentősen egymástól, mind a lista középső részén foglal helyet. A nemek szerinti bontásban a férfiak relatíve ma-

gasan helyezkednek el a többi csoporthoz mérten (2,84), a nők pedig a lista közepén vannak (2,52).

3. ábra: Különböző csoportok gyermekvállalást elutasító mértékének megítélése

Összegzés

Az eredmények szerint a partner nélküliekre jellemző legkevésbé a tervezett gyermekvállalás. Gyermekvállalást legkevésbé az egyedülállók terveznek, a gyermektelenségre vonatkozó attitűdjük mégsem kiugró. A párkapcsolatban külön élőkre a legjellemzőbb a gyermekvállalás tervezése, és az akaratlagos gyermektelenség köztük a legritkább.

A politikai elemzések kiemelik, hogy a gyermeket vállalni kívánók és a gyermekesek csoportja konzervatívabb, míg a tudatosan gyermektelenekre jellemzőbbek a liberális nézetek. A kérdés vizsgálata politikatudományi eszközök bevonásával további eredményekre vezethet.

Fontos hangsúlyozni, hogy az életkor növekedésével a tudatos gyermektelenség elutasítottsága

csökken. A vizsgált csoportok egyikét sem gondolták a válaszadók kimagaslóan hajlamosnak a tudatos gyermektelenségre, azonban az ellenkezőjét nagy arányban feltételezik az alacsony iskolai végzettségűekről, a mohamedánokról, a katolikus vallásúakról, és legerőteljesebben a romákról. Ezen eredmények a családpolitikai stratégiák kidolgozásához is hozzájárulhatnak, különösen

a fentebb említett csoportok gyermektelenséghez fűződő attitűdjeinek és tényleges gyermektelenségének összehasonlításával.

A mérés reprezentativitásának mértékét korlátozhatja, hogy a válaszadók kizárólag a diplomások köréből kerültek ki. A teljes társadalom vizsgálata esetén valamelyest változhatnak az eredmények.

Felhasznált irodalom

- Abma, Joyce. C. and Gladys M. Martinez (2006) *Childlessness among older women in the United States: Trends and profiles. Journal of Marriage and Family*. Vol. 68. (4): 1045–1056.
- Avison, Margaret and Adrian Furnham (2015) *Personality and voluntary childlessness. Journal of Population Research*. Vol. 32.
- Banducci, Susan, Laurel Elder, Steven Greene and Daniel Stevens (2016) *Parenthood and the polarisation of political attitudes in Europe. European Journal of Political Research*. Vol. 55. (4): 745–766.
- Bradatan, Christina and Kulcsár László (2008) *Choosing between marriage and cohabitation: Women's first union patterns in Hungary. Journal of Comparative Family Studies*. Vol. 39.: 491–507.
- Bujard, Martin und Detlev Lück (2015) *Einführung in das Schwerpunktthema: Kinderlosigkeit und Kinderreichtum: Gründe und Daten für eine paritätsspezifische Fertilitätsforschung. Journal of Family Research*. Bd. 27. (3): 255–269.
- Dimitrova, Elitsa and Tatyana Kotzeva (2022) *Contested Parenthood: Attitudes Toward Voluntary Childlessness as a Life Strategy in Post Socialist Bulgaria. Social Inclusion*. Vol. 10. (3).
- Durst Judit (2007) *Több a kára, mint a haszna. Demográfia*, 50. évf. 1. sz. 74–103.
- Engler Ágnes, Pári András (2021). *Párkapcsolat és családalapítás. In Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején (pp. 87–112).*
- Eurostat (2023) *Internet use by individuals. Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tin00028__custom_8913065/default/table?lang=en (Letöltés ideje: 2023. 02. 15.).*
- Greene, Steven and Laurel Elder (2012) *The Politics of Parenthood: Causes and Consequences of the Politicization and Polarization of the American Family*. Albany: SUNY Press.
- Gyorgyovich Miklós, Pári András (2023). *A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban. In Család - Érték - Tér (pp. 13–36).*
- Köppen, Katja, Magali Mazuy and Laurent Toulemon (2017) *Childlessness in France. In Kreyenfeld, Michaela and Dirk Konietzka (eds.) Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences. Springer. 77–93.*
- KSH (2011) *Gyermekvállalás és gyermeknevelés.*
- Forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/gyemekvallalasneveles.pdf> (Letöltés ideje: 2023.02.11.).
- KSH (2020) *FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS INDIKÁTORAI – 1.2.*
- Teljes termékenységi arányszám. Forrás: <https://www.ksh.hu/ffi/1-2.html> (Letöltés ideje: 2023.01.15.).
- Liefbroer, Aart C. and Eva-Maria Merz (2009) *Reproductive decision-making in a macro-micro perspective: report on analysis of ESS data on cross-national differences in perceived norms concerning fertility-related behaviour to the European Commission within the 7th Framework Programme. The Hague: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.*
- Major, E., Gyorgyovich, M., Ludescher, M. G., & Székely, A. (2023). *A vallásosság összefüggései a családi állapottal és a gyermekvállalással. In Család - Érték - Tér (pp. 163–176).*
- Máté-Tóth András (2014) *Vallásnézet: A kelet-közép-európai átmenet vallástudományi értelmezése. Akadémiai nagydoktori thesis. Szeged: SZTE.*
- Pári András, Nagy Tímea, Kozák Kókény (2022) *A gyermekvállalás elutasításának tudatos tényezői a 25–44 éves diplomások körében In: Aczél Petra (szerk.) Család-Gyermek-jövő: Tanulmányok a családtudomány köréből. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 165–190.*

- Pongrácz Tiborné (2007) A gyermekvállalás, gyermektelenség és a gyermek értéke közötti kapcsolat az európai régió országaiban. *Demográfia*, 50. évf. 2-3. sz. 197–219.
- Pongrácz Tiborné (2011) A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai. *Demográfia*, 91.
- Rotering, Paul (2015) Philipov, Dimiter & Liefbroer, Aart C. & Klobas, Jane (eds.) *Reproductive Decision-Making in a Macro–Micro Perspective*. *European Journal of Population*. Vol. 31. (5): 587–589.
- Rapoport, Lydia (1961) *And the Poor Get Children*. *Social Work* Vol. 6. (2): 117–120.
- Rostoványi Zsolt (2010) *Az iszlám Európában: Az európai muszlim közösségek differenciáltsága*. Budapest, Magyarország: Aula Kiadó.
- Sobotka, Tomas (2017) *Childlessness in Europe: Reconstructing Long-Term Trends Among Women Born in 1900–1972*. In Kreyenfeld, Michaela and Dirk Konietzka (eds.) *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences*. Springer. 17–53.
- Szalma Ivett, Takács Judit (2018) *Is there voluntary childlessness at all in Hungary?* In Natalie Sappleton (ed.) *Voluntary and involuntary childlessness: The Joys of Otherhood?*. Manchester: Emerald Publishing. 309–337.
- Szalma Ivett, Takács Judit (2014) *Gyermeكتelenség – és ami mögötte van. Egy interjú vizsgálat eredményei*. *Demográfia*, 57. évf. 2-3. sz. 109–137.
- Szalma Ivett (2014) *A gyermekvállalás társadalmi normái és a mesterséges megtermékenyítéssel kapcsolatos attitűdök vizsgálata Magyarországon és Európában*. *Replika*, 85-86. évf. 1-2. sz. 35–57.
- Szalma Ivett, Takács Judit (2018) *A gyermektelenség mintázatai magyar férfiak körében: egy interjú vizsgálat folytatása*. *Szociológiai szemle*, 28. évf. 3. sz. 60–86.
- Takács Judit, Szalma Ivett (2012) *A gyermektelenséget meghatározó tényezők Magyarországon*. *Demográfia*, 55. évf. 1. sz. 44–68.
- Vogl, Tom S. and Jeremy Freese (2020) *Differential fertility makes society more conservative on family values*. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. Vol. 117. (14): 7696–7701.
- Warren, Warren, and Heili Pals (2013) *Comparing characteristics of voluntarily childless men and women*. *Journal of Population Research*, Vol. 30. (2): 151–170.